

РІВНІ І КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Головня Н. М. Рівні і критерії готовності майбутнього педагога до професійної мобільності.

У статті проаналізовано наявні підходи до визначення поняття «готовність» вітчизняними науковцями. Схарактеризовано сутність готовності майбутніх учителів до професійної мобільності. Виокремлено основні етапи формування готовності до професійної мобільності та визначено її критерії і рівні сформованості.

Ключові слова: готовність, професійна готовність, професійна мобільність.

Головня Н. Н. Уровни и критерии готовности будущего педагога к профессиональной мобильности.

В статье проанализированы существующие подходы к определению понятия «готовность» отечественными учеными. Охарактеризована сущность готовности будущих учителей к профессиональной мобильности. Выделены основные этапы формирования готовности к профессиональной мобильности и определены ее критерии и уровни сформированности.

Ключевые слова: готовность, профессиональная готовность, профессиональная мобильность.

Golovnya N. M. Levels and criteria of readiness of future teachers to professional mobility.

This paper examines current approaches to the definition of "readiness" of native scientists and researchers. The author has determined the nature of future teachers' readiness to professional mobility. Basic stages of the formation of readiness to professional mobility, its criteria and levels of the development are defined.

Key words: readiness, professional readiness, professional mobility.

Проблема якості освіти завжди перебувала в полі зору як педагогічної теорії, так і практики освіти. У затвердженій Указом Президента України «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», міжнародних документах щодо модернізації системи освіти «Болонська декларація» (1999) наголошено на необхідності забезпечення високої якості професійної освіти та конкурентоспроможності майбутніх фахівців.

Відповідно до мети Болонського процесу – розширення доступу до європейської освіти, подальше підвищення її якості та привабливості, збільшення мобільності студентів та викладачів – постає таке завдання професійної освіти, як формування професійно мобільного фахівця.

У 70-ті роки ХХ ст. розпочався активний розгляд зазначеної проблеми у професійній педагогіці. Професійну мобільність у той час визначали переважно як готовність і здатність робочого до швидкої зміни виконуваних виробничих завдань, робочих місць і навіть спеціальностей у межах однієї професії або галузі, здатність швидко освоювати нові спеціальності або зміни в них, що виникли під впливом технічних перетворень.

Мета статті – проаналізувати сутність готовності майбутніх учителів до

професійної мобільності та визначити критерії і рівні сформованості готовності до професійної мобільності.

Результатом професійної підготовки є готовність. У сучасній науці психологічну готовність досліджують: В. Дорохін, С. Равіков, В. Моляко, А. Проскура; мотиваційну – Е. Томас; морально-психологічну – Л. Кондрашова, С. Ніколаєнко, Г. Штельмах; професійну – Д. Мазоха; моральну – Є. Шевчук; професійно-педагогічну – С. Корищенко; загалом готовність – В. Бондар, А. Капська, І. Пастир, О. Ярошенко та інші.

Готовність розглядається педагогами та психологами як стан (М. Дяченко, М. Вікуліна, К. Дурай-Новікова, Є. Ільїн, М. Левітов, Д. Мехіладзе та ін.), як якість особистості (С. Павлотенков, К. Платонов, В. Серіков, Є. Федорчук, В. Шадріков), як комплекс здібностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн), як синтез певних особистісних якостей (С. Дибін, В. Крутецька, В. Шаринський), як системне особистісне утворення (С. Васильєва, А. Веденов, М. Дяченко, Л. Кандибович).

Досліджуючи поняття «готовність», звернемося до тлумачних словників, енциклопедій та деяких енциклопедичних видань. Робимо висновок, що визначення «готовність» у словниках [9, с. 455–456] має такий вигляд: «Стан підготовленості до чогось, схильність до певних дій, стан зрілості», «визначений рівень морфофункціонального і психологічного розвитку (готовність дитини до школи)» [6, с. 56], інтегративна якість особистості (готовність до самоосвіти), яка характеризується наявністю бажання постійно розширювати спектр сприйняття життя з метою більш глибокого його розуміння та здатність до систематичної навчальної діяльності (вміння вільно орієнтуватися в різноманітних джерелах інформації, критично аналізувати їх та самостійно знаходити відповіді на всі актуальні питання життя)» [10, с. 101].

Особливу увагу слід звернути на професійну готовність як інтегровану особистісну якість, що є суттєвою передумовою ефективної діяльності майбутнього кваліфікованого робітника. Професійна готовність є складним психологічним утворенням і структурована на мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оціночний компоненти. Достатній вияв і розвиненість цих компонентів, їх цілісної єдності – показник високого рівня професійної готовності випускника професійно-технічного навчального закладу до праці.

Суттєвим компонентом професійної готовності є психологічна готовність, яка може бути як у вигляді стійких установок на певну поведінку, мотивів, рис характеру, так і у вигляді психологічного стану.

Психологічний стан готовності особистості – це внутрішня її налаштованість на певну поведінку під час виконання навчальних і трудових завдань, зорієнтованість на активні й доцільні дії (під час навчання та після його закінчення).

Одним із показників професійної готовності є професійна мобільність, яка залежить від підготовленості учня не до одного виду діяльності, а до різних; до розуміння принципів не однієї соціальної спільноти, а різних; до участі в діяльності різних соціальних спільнот з існуючими в них правилами; до координації різних типів діяльності за збереження свого «Я» одночасно в різних соціальних спільнотах і, в кінцевому результаті, впливом на розвиток цих спільнот; до створення за потреби нових соціальних спільнот і проектування відповідних видів діяльності.

Отже, стан готовності (до дій, вчинків, виявів активності, вольових зусиль тощо) – конкретна позиція, енергетичний стан, який мобілізує особистість і становить основний крок до діяльності.

Зміст готовності полягає в потребі формувати власну систему способів виконання діяльності й рефлексивну спрямованість цієї системи на саму діяльність. Про формування готовності можна судити з внутрішніх і зовнішніх показників: внутрішнім показником є наявність переконання в необхідності здійснення цієї діяльності, зовнішнім – вияв стилевих особливостей для її виконання.

Науковцями виокремлено різні компоненти готовності, які, у свою чергу, є ознаками її сформованості. Однак, перш ніж у загальному вигляді розкрити зміст готовності до діяльності, слід зазначити наявність різних видів готовності, що, безумовно, мають свою специфічну структуру.

У вітчизняній педагогіці і психології досить ґрунтовно розроблено структуру готовності людини до діяльності, праці (П. Агутов, А. Аміров, К. Ахіяров, І. Лернер, В. Серіков, К. Платонов, Р. Тагарієв та ін.). Незважаючи на деякі розходження в поглядах цих дослідників на проблему, загальноприйнятим стало визначення таких основних компонентів готовності: теоретичні знання інтегративного характеру (включаючи професійні), необхідні для здійснення діяльності вміння й навички; сформоване мислення; інтерес до діяльності; досвід творчої діяльності [1, с. 181].

У своїх дослідженнях науковці розглядають різні питання формування професійної готовності студентів до педагогічної діяльності.

Так, наприклад, М. Вікуліна, розглядаючи професійну підготовку, співвідносить поняття «підготовка» й «готовність» та розрізняє їх: «якщо підготовка – це процес, то готовність – стан певної його завершеності, результат самостійного виконання педагогом професійної діяльності». Не можна не погодитися, що готовність до професійної діяльності є «надійним інструментом теоретичної й практичної перетворювальної діяльності педагога» [2, с. 92].

Слід відзначити вагомий внесок у вивчення проблеми готовності К. Дурай-Новікової. Під професійною готовністю автор розуміє вияв активності в підготовці до педагогічної праці, а передбачає формування професійної готовності, що, за її переконанням, обов'язково охоплює три основні етапи: професійну орієнтацію, професійний відбір, професійне навчання й виховання у виші [4].

У свою чергу Р. Пріма визначає готовність майбутнього педагога до професійної мобільності як інтегральне динамічне новоутворення у структурі особистості майбутнього педагога, що актуалізує його потенційні можливості, відображає відкритість до змін, ступінь усвідомлення сутності мобільності, виявляється у гнучкості мислення й діяльності (аналітичному способі мислення, адекватній оцінці ситуації, співвіднесенні її зі своїми потребами і можливостями, ціннісними установками та мотивами професійного саморозвитку), уміння прогнозувати й робити усвідомлений вибір [7].

З іншого боку, Г. Головін та Л. Борікова подають готовність як складнеособистісне утворення, багатопланову й багаторівневу систему якостей, властивостей, які у своїй сукупності дозволяють суб'єктові успішно здійснювати професійну діяльність.

Ці позиції підтверджують важливість професійної компетенції педагога як підсумок підготовки до професійної діяльності.

В аспекті дослідження формування професійної мобільності важливо виокремити позицію В. Сластьоніна, який вважає, що можна визначити досить мало функціональних готовностей: психологічна готовність як діючий стан особистості, що надає змогу приймати й продуктивно реалізовувати самостійне рішення за виникнення складних ситуацій та швидко орієнтуватися; науково-технічна готовність

(наявність необхідного обсягу психолого-педагогічних і спеціальних знань); практична готовність (наявність певних умінь); психофізіологічна й фізична [8].

Такий підхід не викликає заперечень. Поліаспектність професійної діяльності педагога передбачає різні види готовності на різних рівнях розвитку якостей мобільного фахівця.

Слід зауважити, що готовність до професійної мобільності відрізняється від готовності до діяльності педагога, тому що вона припускає не стільки вміння виявляти професійні здатності, скільки вміння мобілізувати свої сили на інше сприйняття себе в нових ситуаціях, активне прагнення знайти вихід із ситуації, забезпечити задоволення потреб, ціннісних орієнтацій і позитивна зміна професійно-особистісної позиції.

На основі аналізу змісту специфіки явищ «готовність до діяльності» та «професійна мобільність», О. Нікітіна формулює визначення готовності майбутнього педагога до професійної мобільності. Це стан, що актуалізує всі потенційні можливості особистості для того, щоб знайти оптимальний вихід із ситуації й спрогнозувати професійний саморозвиток. Це інтегративне динамічне утворення у структурі особистості майбутнього педагога відображає відкритість до змін, ступінь усвідомлення сутності мобільності і виявляється в аналітичному способі мислення, умінні оцінити сформовану ситуацію, зіставити зі своїми можливостями й потребами, ціннісними установками й мотивами професійного саморозвитку, умінні прогнозувати й робити обґрунтований вибір [5].

Розглядаючи структуру готовності до професійної мобільності, можна виокремити критерії, що розкривають як властивості особистості майбутнього педагога, так і якості мобільного фахівця як суб'єкта діяльності в їх сукупності.

При цьому в зміст поняття «критерій» ми вкладали «ознаку, на підставі якої здійснюється оцінка, класифікація або визначення кого-небудь або чого-небудь» [3, с. 340].

Виходячи із сутності готовності до професійної мобільності майбутнього педагога, при визначенні критеріїв мобільності необхідно враховувати два аспекти: готовність професійну (мобільність на основі рівня компетентності майбутнього фахівця) і готовність до активної реакції на складні ситуації, особистісну здатність швидко реагування і прогнозування реакції.

Як бачимо, готовність до вияву мобільності майбутнього фахівця передбачає суб'єктний і діяльнісний критерії.

Суб'єктний критерій характеризується рефлексивним показником досвіду студента (уміння оцінювати сформовану ситуацію й оцінювати свої можливості) і спрямованістю подолання складної ситуації (потреби, мотиви, світогляд, установки, цілі), вольовими рисами (рішучість, наполегливість, самовладання, самостійність, ініціативність), потребою в суб'єкт-суб'єктній взаємодії у процесі професійного становлення.

Діяльнісний критерій характеризується такими показниками, як відкритість до змін, здатність до цілеспрямованості, планування дій, проектування власного професійного розвитку й досягнення професійно важливих компетенцій у розв'язанні педагогічних завдань; уміння знаходити оптимальний вихід зі складних ситуацій й аргументувати варіант вибору рішення, якість обґрунтованості явищ професійної діяльності, активний вияв у спеціально змодельованих умовах, усвідомленість, широта, інтенсивність, стійкість спрямованості на досягнення високих результатів діяльності.

Критерієм виокремлення рівнів сформованості готовності до професійної мобільності є ступінь її цілісності, тобто єдність якостей особистості (відкритість змінам, здатність до самопізнання, самокритичність, цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність), діяльності професіонала (уміння прогнозувати, досягати успіхів, гнучкість, творчість) і процес професійного саморозвитку (чітке уявлення про свої можливості, уміння співвідносити реальну ускладнену ситуацію й мобілізувати зусилля на зміну ситуації, аргументувати варіант вибору рішення тощо).

О. Нікітіна виокремлює чотири рівні сформованої готовності до професійної мобільності. Перший рівень – пасивної готовності: майбутній педагог не заперечує необхідності професійної мобільності в педагогічній діяльності, розуміє її сутність. У складній ситуації діє інтуїтивно, не виявляє вольових зусиль у подоланні ситуації. Здатність до цілеспрямованості, планування дій для досягнення професійно значущих цілей виявляється у розв'язанні лише конкретних завдань. Уміння знаходити оптимальний вихід зі складної ситуації розвинене слабо, на життєвому рівні, без аргументації. Не усвідомлює й не проектує розвиток власного професійного просування. Рефлексивні оцінки нерідко необґрунтовані, бездоказові.

Другий рівень готовності – активно-пошуковий: майбутній педагог розуміє й визнає необхідність професійної мобільності в педагогічній діяльності. У неординарній ситуації діє інтуїтивно, але активно аналізує пропозиції однокурсників. Виявляє вольові зусилля для подолання цієї ситуації. Здатний визначити мету професійного розвитку, планувати дії для досягнення успіху. Пропонує виходи із ситуації, що пов'язана з педагогічною діяльністю загалом (як треба діяти), але не замислюється над власним ставленням до цього вибору. Рефлексивні оцінки часто необґрунтовані цим вибором.

Третій рівень готовності – активно-діяльнісний: майбутній педагог виявляє відкритість до змін, шукає шляхи вияву активності у виборі оптимального розв'язання педагогічного завдання у взаємодії. У неординарній ситуації діє обґрунтовано, виявляє вольові зусилля на її подолання. Розвинена здатність до цілеспрямованості, планування дій для досягнення професійно важливих цілей. Усвідомлює, але не готовий проектувати розвиток власного професійного просування. Рефлексивні оцінки обґрунтовані.

Четвертий рівень готовності – свідомо-діяльнісний: майбутній педагог виявляє активність у творчому пошуку взаємодії, шукає нові шляхи у виборі розв'язань педагогічного завдання, самопрезентації. У складній ситуації здатний до трансформації змісту, ціннісних орієнтацій, вольових зусиль. Розвинена здатність до цілеспрямованості, планування дій для досягнення професійно важливих цілей, їхньої всебічної аргументації. Свідомо проектує розвиток власного професійного становлення на підставі рефлексивного змісту свого «Я» [5].

Також необхідно звернути увагу на критерії сформованості якостей майбутнього фахівця відповідно до структури професійної мобільності: рівень професійних знань і якостей; рівень «над професійних» знань і якостей; прагнення до професійного та кар'єрного зростання; рівень сформованості позитивної «Я – концепції» (С. Іванченко).

Спираючись на виокремлені вище принципи й під впливом різних чинників, можна зумовити якісні зміни у формуванні готовності особистості до професійної мобільності через зміну її станів готовності. При цьому на всіх рівнях майбутньому вчителю потрібна індивідуальна педагогічна підтримка, мета якої – мобілізація можливостей студента, стимулювання вольових виявів у досягненні поставлених

цілей.

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити такі висновки:

1. Готовність майбутнього педагога до професійної мобільності – це інтегральне динамічне новоутворення у структурі особистості майбутнього педагога, що актуалізує його потенційні можливості, відображає відкритість до змін, ступінь усвідомлення сутності мобільності, виявляється у гнучкості мислення й діяльності, умінні прогнозувати й робити усвідомлений вибір.

2. Виокремлено чотири основні компоненти готовності до професійної мобільності (ознаки сформованості): компетентність, моральність, ініціативність, професійна майстерність; мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оціночний, психологічний.

3. Процес формування готовності передбачає три основних етапи: професійна орієнтація, професійний відбір, професійне навчання й виховання у виші.

4. Визначено чотири рівні сформованості готовності до професійної мобільності, такі, як: пасивна готовність, активного пошуку, активно-діяльнісний та свідомо-діяльнісний.

Література

1. Ахияров К. Ш. Школа. Труд. Рынок / К. Ш. Ахияров, А. Ф. Амиров. – Уфа : Башк. гос. пед. ун-т, АН РБ, 2001. – 382 с. 2. Викулина М. А. Непрерывное образование и подготовка педагога / М. А. Викулина // Педагогика. – 1999. – №7. – С. 14–27. 3. Громыко Ю. В. Мыследеятельностная педагогика (теоретико-практическое руководство по освоению высших образцов педагогического искусства) / Ю. В. Громыко. – М.: Технопринт, 2000. – 376 с. 4. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 46 с. 5. Никитина Е. А. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Елена Александровна Никитина. – Иркутск, 2006. – 180 с. 6. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол. : М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова [и др.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с. 7. Пріма Р. М. Професійна мобільність фахівця як наукова проблема [Електронний ресурс] / Р. М. Пріма // Електронна бібліотека. – Режим доступу: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-01/08prmssp.pdf> 8. Сластенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М.: Магистр, 1997. – 224 с. 9. Словарь русского языка : в 4 томах / под ред. С. И. Ожегова. – М.: АЗЪ, 1993. – 955 с. 10. Современный словарь по педагогике[текст] / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : Современ. слово, 2001. – 928 с.

УДК: 159.947.5:371.3:159.923-057.875

Тетяна Гребеник

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

Гребеник Т. В. Особливості мотивації до навчання студентів вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації.

У статті розглядаються питання мотивації до навчання студентів і визначається стан окресленої проблеми в теорії і практиці вищої школи. Автор наголошує на актуальності, значущості та гостроті окресленого напрямку діяльності педагогічних